

Onderzoeksrapport

Een toevalsvondst in de Sint-Janskerk in Mechelen

Eindverslag van een archeologische toevalsvondst

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

COLOFON

TITEL

Een toevalsvondst in de Sint-Janskerk in Mechelen
Eindverslag van een archeologische toevalsvondst

Reeks

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr. 160

AUTEURS

Erwin Meylemans, Katrien Cousserier, Johan Van Laecke

JAAR VAN UITGAVE

2020

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed Wetenschappelijke
instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving
Published by the Flanders Heritage Agency Scientific Institution of the
Flemish Government, policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Sonja Vanblaere

OMSLAGILLUSTRATIE

Een toevalsvondst in de Sint-Janskerk in Mechelen (24-10-2017)
Copyright Onroerend Erfgoed, foto: Kris Vandevorst

agentschap Onroerend Erfgoed

Havenlaan 88 bus 5

1000 Brussel

T +32 2 553 16 50

info@onroenderfgoed.be

www.onroenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.

This work is licensed under the Free Open Data Licence v.1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding
4.0 Internationaal-licentie. Bezoek

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van
de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution

4.0 International License. To view a copy of this license, visit

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

ISSN 1371-4678

D/2020/3241/296

EEN TOEVALSVONDST IN DE SINT-JANSKERK IN MECHELEN

Eindverslag van een archeologische
toevalsvondst

ERWIN MEYLEMANS, KATRIEN COUSSERIER, JOHAN VAN LAECKE

INHOUD

1	INLEIDING	5
2	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET PROJECT.....	7
3	DE ONDERZOEKSOPDRACHT.....	8
3.1	ALGEMENE BEPALINGEN.....	8
3.2	DE VRAAGSTELLING MET BETREKKING TOT DE ARCHEOLOGISCHE SITE.....	9
3.3	RANDVOORWAARDEN BIJ TOEVALSVONDSTEN	9
4	WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN DE OPGRAVING	10
5	AANPAK VERDER ONDERZOEK, ONDERZOEKSVRAGEN EN POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK.....	12
6	RELEVANTE VOORKENNIS EN RUIMERE CONTEXT	13
6.1	LANDSCHAPPELIJKE EN BODEMKUNDIGE CONTEXT.....	13
6.2	HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE CONTEXT.....	13
7	BESCHRIJVING VAN DE SITE	15
7.1	BODEMKUNDIGE SITUATIE	15
7.2	SPOREN, STRUCTUREN, VONDSTEN.....	15
7.3	INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE.....	20
7.4	SYNTHESE VAN DE KENNIS OVER DE ARCHEOLOGISCHE SITE	21
8	SAMENVATTING.....	22
9	BIJLAGEN.....	23
9.1	LIJST VAN SPOREN.....	23
9.2	INVENTARIS VAN VONDSTEN.....	23
9.3	LIJST VAN DE FOTO'S.....	23
9.4	LIJST VAN PLANNEN EN KAARTEN.....	23
9.5	LIJST VAN FIGUREN	23
9.6	CONSERVATIERAPPORT	24
9.7	RESULTATEN VAN AARDKUNDIGE EN NATUURWETENSCHAPPELIJKE ANALYSES (RUWE DATA)	24
10	BIBLIOGRAFIE.....	25

1 INLEIDING

Op 16-10-2017 werd via het portaal voor toevalsvondsten van het agentschap Onroerend Erfgoed de vondst van een bakstenen grafkelder gemeld in de Sint-Janskerk in Mechelen. De vondst werd al op 10-10-2017 aangetroffen maar enkele dagen later opgeladen in het portaal wegens technische problemen. Na een eerste terreinbezoek op 17-10-2017, waarbij bleek dat een deel van de grafkelder door de aard van de werken niet *in situ* kon bewaard blijven, werd beslist de grafkelder door een archeologisch onderzoek te registreren. Dit onderzoek vond plaats op 23 en 24-10-2017.

Het archeologisch ensemble gegenereerd door deze toevalsvondst wordt behandeld zoals de Code Goede Praktijk het voorschrijft en wordt gedeponneerd in het depot en het archief van het agentschap Onroerend Erfgoed.

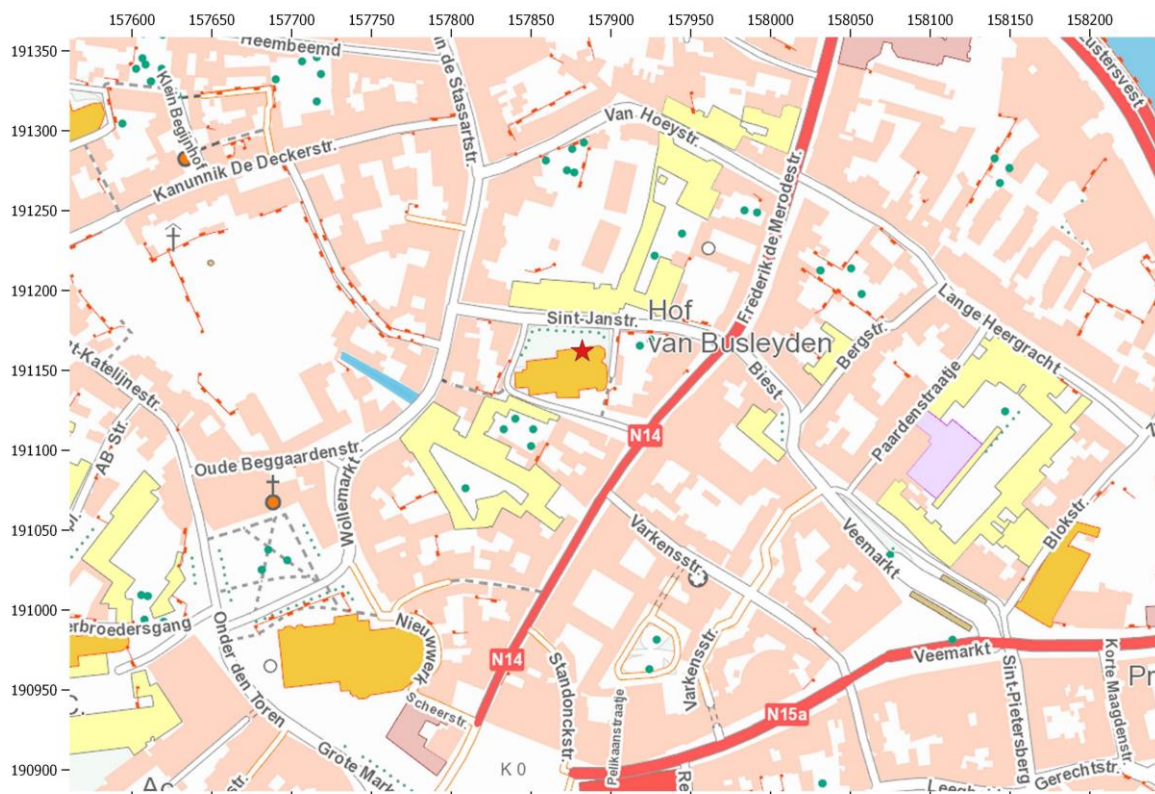
Het voorziene veldwerk werd volledig afgerond. De uitgewerkte resultaten van dit archeologisch onderzoek, de verdere verwerking van de onderzoeksgegevens en vondsten, en de interpretatie van de site binnen de ruimere historische context vormen het onderwerp van dit eindverslag.

De toevalsvondst gebeurde in de parochiekerk Sint-Jan Baptist en Evangelist, een laatgotische kruiskerk gelegen binnen de historische stadskern van Mechelen (fig. 1, 2, 3). De werken omvatten de aanleg van twee warmtecollectoren in de 'Sacramentskapel' van deze kerk. Hiervoor werd tegen de binnenkant van de noordelijke buitenmuur van de kerk een zone van ca. 8,2m op 1,2m open gegraven. Op de plaats waar de collectoren dienden geplaatst te worden was de voorziene diepte van uitgraving ca. 1,2m, in de rest van de put slechts enkele decimeter. De put van de oostelijke collector was reeds gegraven, waarbij geen relevante archeologische structuren werden opgeruimd. Bij de aanleg van de westelijke collectorput kwam de grafkelder aan het licht.

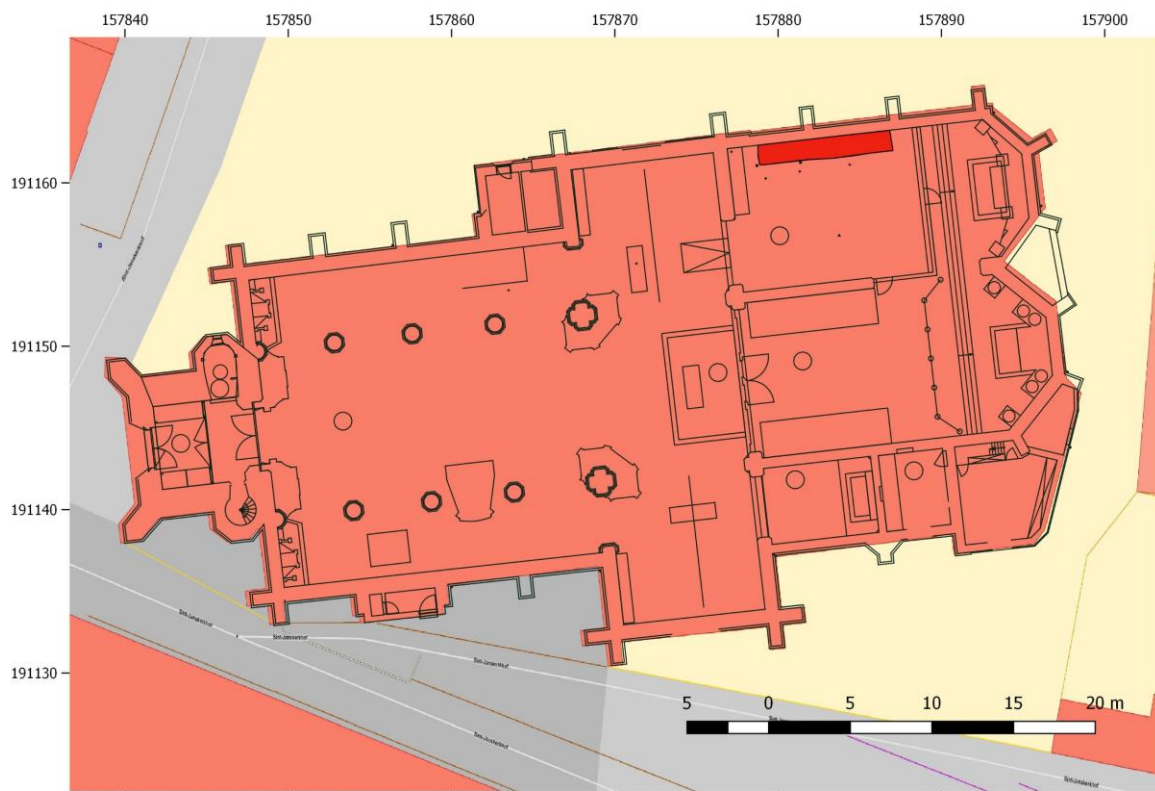

Figuur 1: Locatie van de toevalsvondst op het Grootchalig Referentiebestand (©AGIV)

Figuur 2: Locatie van de toevallsvondst op het topografische kaart. (©AGIV)

Figuur 3: Precieze locatie van de toevallsvondst binnen het opmetingsplan van de kerk, geprojecteerd op het Grootschalig Referentiebestand.

2 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET PROJECT

Mechelen, Sint-Janskerk

Projectcode	217J328
Naam en erkenningsnummer erkende archeoloog	Agentschap Onroerend Erfgoed (OE) OE/ERK/Archeoloog/2015/00001
Veldwerkleider	Erwin Meylemans
Locatiegegevens van het onderzochte gebied	
Provincie	Antwerpen
Gemeente	Mechelen
Deelgemeente	Mechelen
Adres	Frederik de Merodestraat 41
Toponiem	X
Bounding box in Lambertcoördinaten (EPSG:31370)	X: 157878,64 Y: 191163,10 X: 157886,97 Y: 191160,97
Kadastrale informatie	Mechelen 1ste afdeling, sectie B, perceel 167B
Toevalsvondst	
Datum vondst	10-10-2017
Datum melding	16-10-2017 (ID 211)
Dossiernummer	ID 210
Begin- en einddatum veldwerk	23-10-2017 tot 24-10-2017
Oppervlakte van het onderzoeksgebied	11,5 m ²
Terreinwerk	Erwin Meylemans, Katrien Cousserier, Johan Van Laecke
Opmetingen en aanmaak kaartmateriaal	Johan Van Laecke, Erwin Meylemans
Tekenwerk en plannen	Erwin Meylemans
Fotografie terrein en vondsten	Kris Vandevorst, Erwin Meylemans, Johan Van Laecke, Leentje Linders
Rapportage	Erwin Meylemans
Lay-out	Sylvia Mazereel

3 DE ONDERZOEKOPDRACHT

3.1 ALGEMENE BEPALINGEN

Het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 vermeldt het volgende in verband met toevalsvondsten, onder Hoofdstuk 5. Archeologie – Onderafdeling 4. Toevalsvondsten:

Art. 5.1.4. Iedereen die, op een ander moment dan bij het uitvoeren van een archeologisch vooronderzoek, een archeologische opgraving of het gebruik van een metaaldetector, een roerend of onroerend goed vindt waarvan hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat het archeologische erfgoedwaarde heeft, is verplicht daarvan binnen drie dagen aangifte te doen bij het agentschap. De Vlaamse Regering kan de nadere regels daarvoor bepalen. In voorkomend geval brengt het agentschap de zakelijkrechthouder en de gebruiker van de betrokken percelen, als ze niet de vinder zijn, en de gemeenten waar de vondsten worden gedaan ervan op de hoogte dat er vondsten zijn gedaan die vermoedelijk archeologische erfgoedwaarde hebben en wat de rechtsgevolgen daarvan zijn. De zakelijkrechthouder, de gebruiker en de vinder moeten tot de tiende dag na de aangifte:

1° de archeologische artefacten en hun vindplaats in onveranderde toestand bewaren;

2° de archeologische artefacten en hun context tegen beschadiging of vernieling beschermen;

3° de archeologische artefacten en hun context toegankelijk maken voor onderzoek door het agentschap.

De Vlaamse Regering kan de nadere regels daarvoor bepalen.

Na het onderzoek, vermeld in het derde lid, 3°, kan het agentschap de termijn van tien dagen inkorten of verlengen. Het agentschap brengt de zakelijkrechthouder en de gebruiker daarvan per beveiligde zending op de hoogte. Na het verstrijken van de termijn zijn de zakelijkrechthouder, de gebruiker en de vinder niet langer onderworpen aan het passiefbehoudsbeginsel voor archeologisch erfgoed voor wat betreft de gemelde vondst.

De Memorie van Toelichting van het Onroerenderfgoeddecreet vult aan:

Artikel 5.1.4. (...) De bij decreet opgelegde bewaarmogelijkheden blijven gedurende tien dagen van kracht. Gedurende deze periode beschikt de Vlaamse overheid over de nodige tijd om de noodzakelijke vaststellingen te doen of te laten doen op het terrein. De Vlaamse overheid werkt zoveel mogelijk samen met de betrokken onroerenderfgoedgemeente(n). Op basis van de terreinevaluatie kan de Vlaamse overheid de termijn van tien dagen verlengen of inkorten. Eventuele financiële tegemoetkomingen als gevolg van een termijnverlenging kunnen in uitvoeringsbesluiten worden behandeld (zoals bepaald in artikel 10.3.3). Omdat deze financiële tegemoetkomingen volledig voor rekening van de Vlaamse overheid zijn, is de Vlaamse administratie volledig voor het proces van toevalsvondsten bevoegd.

Het Onroerenderfgoedbesluit van de Vlaamse Regering van 16 mei 2014 betreffende de uitvoering van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 (gewijzigd bij besluit van de Vlaamse Regering van 4 december 2015) vervolledigt als volgt:

Artikel 5.5.4. Met toepassing van artikel 5.1.4 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en in afwijking van artikel 5.5.1 tot en met artikel 5.5.3 van dit besluit geldt voor archeologische vooronderzoeken met ingreep in de bodem en archeologische opgravingen die volgen op een toevalsvondst en uitgevoerd worden door het agentschap, een onmiddellijke toelating.

Een toevalsvondst dient steeds op korte termijn behandeld te worden. Hierdoor beperkt de onderzoeksopdracht zich tot het evalueren van het bodemarchief en het *ex situ* bewaren van mogelijk archeologisch materiaal dat dreigt vernietigd te worden. Binnen de context van een toevalsvondst kan een voorafgaandelijk bureauonderzoek niet plaatsvinden. Dit bureauonderzoek dat de landschappelijke, bodemkundige, historische en archeologische voorkennis van de vindplaats verzamelt, is noodzakelijkerwijze na het terreinonderzoek gebeurd; de resultaten zijn in dit eindverslag opgenomen (zie 6.).

3.2 DE VRAAGSTELLING MET BETREKKING TOT DE ARCHEOLOGISCHE SITE

Aangezien het hier een toevalsvondst betreft, was een voorafgaande vraagstelling niet aan de orde. Het doel van het onderzoek van een toevalsvondst beperkt zich tot inzicht verkrijgen in de aard van de aangetroffen archeologische sporen en vondsten, hun datering en indien van toepassing hun relatie en fasering, alsook het *ex situ* bewaren van de vondsten die dreigen vernietigd te worden. Voor dit eindverslag is dit onderzoek uitgebreid. De resultaten van het archeologisch onderzoek zijn bestudeerd in het licht van de archeologische voorkennis van het gebied en de historische context om te komen tot een interpretatie van de site.

3.3 RANDVOORWAARDEN BIJ TOEVALSVONDSTEN

De randvoorwaarden noodzakelijk voor het onderzoek van een toevalsvondst worden beschreven in artikel 5.1.4. van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013: *‘De zakelijkrechthouder, de gebruiker en de vinder moeten tot de tiende dag na de aangifte de archeologische artefacten en hun vindplaats in onveranderde toestand bewaren, de archeologische artefacten en hun context tegen beschadiging of vernieling beschermen, de archeologische artefacten en hun context toegankelijk maken voor onderzoek door het agentschap’.*

In het kader van deze toevalsvondst konden in overleg met de bouwheer en de aannemer op het terrein de timing en uitvoeringswijze van de werken en het archeologisch onderzoek voldoende op elkaar afgestemd worden. De werken werden hervat na het afronden van het onderzoek, en met behoud *in situ* van de grafkelder.

4 WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN DE OPGRAVING

De uitvoering van dit onderzoek - de registratie en opgraving van de gemelde toevalsvondst - vond plaats volgens de bepalingen van het Onroerenderfgoeddecreet (2013) zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren (versie 2.0). Gezien het hier een toevalsvondst betreft, was er geen sprake van een vooraf bepaalde strategie.

De structuur werd aangetroffen bij de uitvoering van werken in functie van de constructie van warmtecollectoren. Bij deze werken werd het huidige vloerniveau van de kerk verwijderd, en werd in het algemeen een vlak aangelegd dat ca. 30 cm dieper lag dan het huidige vloerniveau. Deze werkzone omvatte een strook van ca. 8,2m lengte en ca. 1,2m breedte tegen de zuidelijke wand van de kerk (fig. 3, 4, 5).

Bij deze werken werden verder twee diepere putten voorzien voor de aanleg van de warmtecollectoren. Eén van deze putten was reeds geheel gerealiseerd, in het oosten van de sleuf. Hierbij werden geen structuren aangetast.

De tweede put was voorzien in het uiterste westen van de sleuf, op de plaats van de grafkelder. Aangezien de locatie van de voorziene graafwerken niet kon gewijzigd worden, moest de grafkelder ten dele opgeruimd worden. De basis van de grafkelder, met aanwezige skelet- en andere resten (cf. infra), kon wel *in situ* behouden worden. Mede omwille van gezondheidsrisico's, door de verregaande beschimmeling van het meest recente skelet (cf. infra), werd in samenspraak met de erfgoedconsulenten van de provincie Antwerpen, en de archeologische dienst van de stad Mechelen, beslist om deze basis van de grafkelder met de aanwezige skeletresten *in situ* te behouden. Dit werd gerealiseerd bij de verderzetting van de werken na het onderzoek, door de afdekking van deze resten met aan pakket zand, alvorens de bovenzijde van de grafkelder werd afgebroken.

Het onderzoek van de werfzone omvatte zo het opschonen van de werkzone en het door de aannemer aangelegde vlak, en de opmeting en registratie van de aanwezige muurresten en vlakken. De grafkelder werd gedetailleerd opgemeten, opgetekend en fotografisch geregistreerd. Alle topografische opmetingen gebeurden met een met een Robotic Total Station (RTS), en werden ingepast in het digitale grondplan van de kerk (fig. 3).

Een gedeelte van de bovenzijde van de grafkelder werd tijdens het onderzoek verder afgebroken voor een betere registratie van de binnenkant en inhoud van de grafkelder. Uit de grafkelder werd, gezien het *in situ* behoud en de gezondheidsrisico's, slechts een klein deel van de inhoud gerecupereerd, waaronder een volledige kan. Andere archaeologica werden gerecupereerd uit de opvullingslagen rond de grafkelder (cf. infra).

Het archeologisch onderzoek werd uitgevoerd door het agentschap Onroerend Erfgoed door Erwin Meylemans en Katrien Cousserier (erkende archeologen van rechtswege via het agentschap Onroerend Erfgoed). De topografische opmetingen werden uitgevoerd door Johan Van Laecke. Fotografische registratie gebeurde, naast foto's genomen door de archeologen, door Kris Vandevorst.

Figuur 4: Overzichtsfoto van de werkput vanuit het westen. (© agentschap Onroerend Erfgoed: foto Erwin Meylemans)

Figuur 5: Overzichtsfoto van de werkput vanuit het zuiden. (© agentschap Onroerend Erfgoed: foto Erwin Meylemans)

5 AANPAK VERDER ONDERZOEK, ONDERZOEKSVRAGEN EN POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK

Gelet op het beperkte aantal sporen en vondsten wordt bij deze toevalsvondst een volledige verwerkingsstrategie gevolgd en wordt alles uitgewerkt. Aangezien de vondsten en sporen volledig worden uitgewerkt, is een assessment binnen deze context niet aan de orde en wordt in dit rapport geen assessment-rapport opgenomen.

De studie beperkt zich tot case-gebonden onderzoeksvragen met betrekking tot de aard van de vindplaats, de datering, de relatie en de fasering van sporen en vondsten. Eigen aan het onderzoek van een beperkte toevalsvondst is dat de uitwerking ervan veel vertelt over deze vindplaats maar weinig over de ruimere context.

Verder historisch onderzoek naar de bouwgeschiedenis en de begravingen kan, in relatie tot de waargenomen archeologische structuren en vondsten, op termijn een belangrijke meerwaarde bieden. Dergelijk doorgedreven historisch onderzoek was echter niet mogelijk in het kader van deze toevalsvondst.

6 RELEVANTE VOORKENNIS EN RUIMERE CONTEXT

6.1 LANDSCHAPPELIJKE EN BODEMKUNDIGE CONTEXT

Zoals reeds werd gesteld is de site gelegen in de historische kern van Mechelen, meer bepaald in de Sacramentskapel van de parochiekerk Sint-Jan Baptist en Evangelist. De site was volledig gesitueerd in 'geroerde grond', er werden dus geen natuurlijke bodemprofielen vastgesteld.

6.2 HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE CONTEXT

Gezien het hier een toevalsvondst betreft waarbij het historisch en archeologisch kader pas na het veldwerk kon worden onderzocht, beperkt dit onderzoek zich logischerwijze tot de historische en archeologische context relevant voor deze vindplaats.

De toevalsvondst gebeurde in de parochiekerk Sint-Jan Baptist en Evangelist, een laatgotische kruiskerk gelegen binnen de historische stadskern van Mechelen (fig. 6 en 7). Op de plaats van deze kerk zou zich in de 13de eeuw al een kapel bevonden hebben, die tussen 1255 en 1272 tot parochiekerk werd verheven¹.

De huidige Sint-Janskerk werd naar de beschikbare historische bronnen gebouwd vanaf het midden van de 15de eeuw, en ingewijd in 1483, eveneens het jaartal dat wordt beschouwd als de voltooiing van de bouw van de kerk². Het bouwhistorisch onderzoek van de kerk naar aanleiding van de vondst en restauratie van muurschilderingen die gedateerd worden rond ca. 1400 in de westtoren van de kerk³, toont echter aan de kern van de kern mogelijk al in het midden van de 14de eeuw moet gesitueerd worden⁴.

In 1546 werd de kerk sterk beschadigd en gedeeltelijk vernield door de ontploffing van de Zandpoort, toen een kruitmagazijn.

De Sacramentskapel, de noordelijke apsis van het koor, waarin tegen de noordzijde de grafkelder is gesitueerd, wordt op basis van de historische bronnen beschouwd als een latere aanbouwfase uit 1548. Deze aanbouw was het initiatief van ridder Lambert de Briarde, toenmalig voorzitter van de Grote Raad van Mechelen. Mogelijk bestond echter vóór deze aanbouw van de Sacramentskapel al een annex⁵.

Nieuwe vernielingen volgden nog in 1566 in het kader van de beeldenstorm, en in 1572 door de soldaten van de hertog van Alva⁶.

Verder gedetailleerd bouwhistorisch onderzoek wordt momenteel uitgevoerd door historicus Patrick De Greef. Bij het schrijven van dit rapport waren hiervan nog geen resultaten beschikbaar. Vóór deze toevalsvondst werd nog geen archeologisch onderzoek in de kerk uitgevoerd.

¹ Van Doorslaer 1940.

² Debonne 2013; Van Doorslaer 1940.

³ Buyle & Berghmans 2013; Debonne 2013.

⁴ Debonne 2013.

⁵ Debonne 2013, p.232.

⁶ Van Doorslaer 1940.

Figuur 6: Lokalisering van de toevalsvondst op de kaart van Graaf de Ferraris (1771-1778) (© AGIV).

Figuur 7: Lokalisering van de toevalsvondst op de Popp-kaart (ca. 1850). (© AGIV).

7 BESCHRIJVING VAN DE SITE

7.1 BODEMKUNDIGE SITUATIE

De site was volledig gesitueerd in 'geroerde grond'.

7.2 SPOREN, STRUCTUREN, VONDSTEN

In de werkput werden de volgende relevante archeologische waarnemingen gedaan.

In de oostelijke aangelegde put voor de constructie van de warmtecollector werd een deel van de bakstenen fundering van het 19de-eeuwse grafmonument van Jan Van Leyen vrijgelegd (cf. infra). Deze fundering is opgebouwd in verschillende trappen, het baksteenformaat bedraagt 17 X 9 X 4 cm (fig. 8). Er zijn geen aanduidingen voor latere toevoegingen of verbouwingsfasen van deze fundering.

Figuur 8: Fundering 19de-eeuwse grafmonument uitgewerkt in verschillende trappen in de oostelijke collectorput. (© agentschap Onroerend Erfgoed: foto Erwin Meylemans)

Het huidige vloerniveau van de kerk is aangelegd op een opvullingspakket dat zich uitstrekte over heel de werkput. Dit pakket bestaat uit puinmateriaal en zand, waarin losse menselijke skeletresten, fragmenten aardewerk en leisteen- en baksteenresten aanwezig zijn.

De ruimte tussen de grafkelder en de binnenmuur werd opgevuld door een aan de bovenzijde ca. 30cm brede 'muur' opgebouwd met baksteen- puinresten (fig.9).

De grafkelder zelf (fig. 9, 10 en 11) mat 280 op 90 cm en bestaat uit een bakstenen constructie met tongewelf. De diepte van de grafkelder t.a.v. de top van het tongewelf bedroeg 142 cm. De zijwanden van de grafkelder waren ruw en gedeeltelijk bepleisterd met een laag dunne pleister. Aan het oostelijke uiteinde van de grafkelder was een graffiti aangebracht, nl. het jaartal '1518' in gotische letters (fig. 12).

Het tongewelf werd opgebouwd met bakstenen van formaat 19 X 5 X 5cm, met een grijze mortel. Voor het grootste deel van de kelder waren deze bakstenen kops georiënteerd. Aan de westzijde wijkt dit patroon echter af en vertoont het tongewelf een verbouwingsfase, met kleinere bakstenen (17 X 5 X 4,5 cm), in een strekverband. Ook aan de binnenzijde van de grafkelder is deze verbouwing duidelijk zichtbaar. De bepleistering is hier niet meer terug aangebracht, en het metselwerk is duidelijk veel minder verzorgd. De westzijde van de grafkelder werd bij deze verbouwing tevens opengemaakt en terug dichtgemaakt met een slordig metselwerk van baksteenfragmenten en brokken puin (fig. 13).

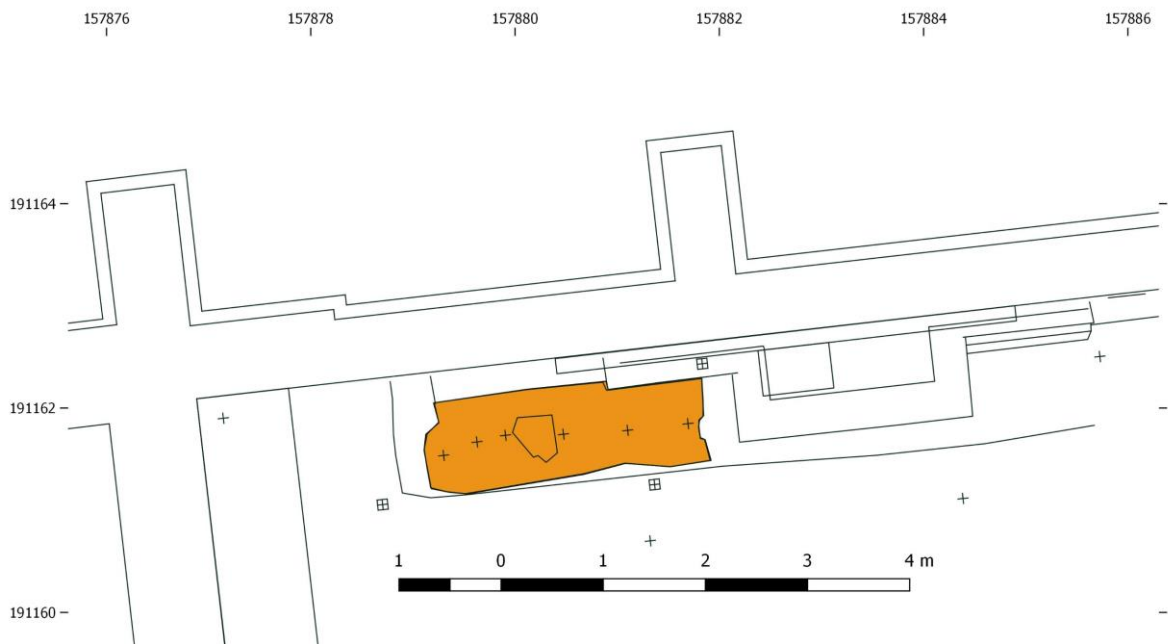
Figuur 9: Zicht op grafkelder vanuit het westen. (© agentschap Onroerend Erfgoed: foto Kris Vandevorst)

Figuur 10: De grafkelder en sokkel van het 19de- eeuwse grafmonument in bovenaanzicht. (© agentschap Onroerend Erfgoed: foto Johan Van Laecke)

Figuur 11: Opmetingsplan van de werkput met aanduiding van de grafkelder. (© agentschap Onroerend Erfgoed)

Figuur 12: Zicht op het oostelijke uiteinde van de grafkelder met graffiti en jaartal 1518 (foto: Kris Vandevorst, agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 13: Zicht op het westelijke uiteinde van de grafkelder.

In de grafkelder bevonden zich resten van twee begravingen.

In de eerste plaats was dit een subrecent skelet dat in een kist werd bijgezet (fig. 14). Dit skelet en het hout van deze kist waren sterk aangetast door schimmelvorming. De begraving was georiënteerd met het hoofd naar het westen. Omwille van gezondheidsrisico's en de mogelijkheid tot bewaring *in situ* werd dit skelet niet gelicht.

In het oostelijke uiteinde van de grafkelder waren resten van een tweede begraving aanwezig (fig. 14), in de vorm van verschillende knoken, ribben, en schedelfragmenten. Ook deze waren in enige mate mee aangetast door de schimmelvorming op het recentere skelet.

Deze resten van de oudere begraving werden duidelijk opzij geschoven bij de heringebruikname van de grafkelder. Een aantal van deze skeletresten werd gerecupereerd. Een merkwaardige vondst die eveneens werd gerecupereerd en die wellicht moet geassocieerd worden met de oudere begraving is een kan in rood geglazuurd aardewerk (fig. 15), die typologisch te situeren is in de 15de-16de eeuw⁷.

Tenslotte dient vermeld te worden dat in het oosten de grafkelder gedeeltelijk wordt 'afgedekt' door de bakstenen sokkel van het grafmonument daar, behorende tot Jan Van Leyen, dat in de 19de eeuw werd opgericht door de familie van den Venne⁸.

Buiten de kan werden slechts een beperkt aantal archeologische vondsten gerecupereerd. Het betreft skeletmateriaal (schedeldak) van de oudste begraving, verspreid skeletmateriaal, aardewerk en leisteen uit de opvullingslagen rondom de grafkelder.

⁷ mondelinge mededeling Koen De Grootte, agentschap Onroerend Erfgoed.

⁸ Van Doorslaer 1940.

Figuur 14: Zicht op het oostelijke deel van de grafkelder, met skeletresten van kistbegroaving, en opzij geschoven skeletresten van de oudere begraafing (foto: Kris Vandevorst, agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 15: Kan in geglazuurd aardewerk (foto: Leentje Linders, agentschap Onroerend Erfgoed).

7.3 INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

Een belangrijk aspect van de vondst is de schijnbare discrepantie tussen de datering van de grafkelder op basis van de aangebrachte graffito (1518) en de, op basis van historische bronnen, datering van de Sacramentskapel (1548). Dit zou kunnen betekenen dat de grafkelder oorspronkelijk buiten de kerk was gelegen, of binnen de annex die Debonne (2013) suggereert als mogelijke voorloper van de Sacramentskapel. De waarnemingen bij deze toevalsvondst laten momenteel niet toe hier een

archeologisch antwoord op te formuleren. Merkwaardig is wel de oriëntatie van de grafkelder, die perfect parallel loopt met de muur van de kerk.

De datering van de grafkelder in 1518 laat wellicht toe te achterhalen op basis van archiefbronnen wie hier oorspronkelijk werd begraven⁹. Dit zal nog verder onderzocht worden in de toekomst. Vermoedelijk gaat het om een belangrijk iemand van de lokale aristocratie.

De datering van de jongere begraafing is momenteel niet duidelijk te stellen, maar is vermoedelijk te situeren in de 18de-19de eeuw, in ieder geval vóór de verhoging van het vloerniveau met het opvullingspakket en vermoedelijk vóór de constructie van het grafmonument voor Jan Van Leyen in de 19de eeuw. Ook hier kan verder archiefonderzoek mogelijk achterhalen wie hier werd begraven.

7.4 SYNTHESE VAN DE KENNIS OVER DE ARCHEOLOGISCHE SITE

De grafkelder en diens vermoedelijke datering roept enkele vragen op over de bouwgeschiedenis van de kerk en meer bepaald de Sacramentskapel en diens mogelijke voorloper. De aangetroffen grafkelder licht bovendien een tipje van de sluier van het ongetwijfeld rijke archeologische bodemarchief van de Sint- Janskerk op. Plaatselijke vloerverzakkingen in de Sacramentskapel tonen wellicht aan dat zich hier nog andere grafkelders bevinden. Hiervan zou zelfs in de archiefplannen een tekening beschikbaar zijn, met aanduiding van enkele kelders¹⁰.

⁹ Mondelinge informatie historicus Patrick De Greef.

¹⁰ Mondelinge informatie historicus Patrick De Greef.

8 SAMENVATTING

Naar aanleiding van de aanleg van warmtecollectoren in de Sacramentskapel van de Sint-Janskerk te Mechelen werd een grafkelder aangetroffen en als toevalsvondst gemeld aan het agentschap Onroerend Erfgoed. Deze werd op twee dagen (23 en 24 oktober 2017) onderzocht en geregistreerd. In de grafkelder bevonden zich resten van twee begravingen: een oudere begraving waarvan de resten opzij waren 'geschoven', en een recentere kistbegraving met skelet. Van belang is een aangebrachte datering in gotische letters, die de kelder dateert in 1518. Deze datering strookt met de typologische datering van een kan in rood aardewerk die mee in het graf was gezet, maar strookt niet met de historische datering van de Sacramentskapel (1548). Mogelijk wijst deze grafkelder dus op de aanwezigheid van een 'voorloper' van deze kapel.

Door de aanwezigheid van schimmels op de skeletresten (gezondheidsrisico's) en de mogelijkheid tot in situ bewaring van de resten werd slechts een beperkt aantal skeletresten gerecupereerd van de oudere begraving. Het mogelijke tijdsbestek van het onderzoek liet immers niet toe om de noodzakelijke veiligheidsmaatregelen te treffen voor een volledige lichter van de resten.

Dit onderzoek werd opgenomen in de Centrale Archeologische Inventaris met ID 980608 (<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/980608>).

Figuur 5: Overzichtsfoto van de werkput vanuit het zuiden. (© agentschap Onroerend Erfgoed: foto Erwin Meylemans)	11
Figuur 6: Lokalisering van de toevalsvondst op de kaart van Graaf de Ferraris (1771-1778) (© AGIV)	14
Figuur 7: Lokalisering van de toevalsvondst op de Popp-kaart (ca. 1850). (© AGIV)	14
Figuur 8: Fundering 19de-eeuwse grafmonument uitgewerkt in verschillende trappen in de oostelijke collectorput. (© agentschap Onroerend Erfgoed: foto Erwin Meylemans)	15
Figuur 9: Zicht op grafkelder vanuit het westen. (© agentschap Onroerend Erfgoed: foto Kris Vandevorst)	16
Figuur 10: De grafkelder en sokkel van het 19de- eeuwse grafmonument in bovenaanzicht. (© agentschap Onroerend Erfgoed: foto Johan Van Laecke)	17
Figuur 11: Opmetingsplan van de werkput met aanduiding van de grafkelder. (© agentschap Onroerend Erfgoed)	18
Figuur 12: Zicht op het oostelijke uiteinde van de grafkelder met graffiti en jaartal 1518 (foto: Kris Vandevorst, agentschap Onroerend Erfgoed).	18
Figuur 13: Zicht op het westelijke uiteinde van de grafkelder.....	19
Figuur 14: Zicht op het oostelijke deel van de grafkelder, met skeletresten van kistbegroaving, en opzij geschoven skeletresten van de oudere begraving (foto: Kris Vandevorst, agentschap Onroerend Erfgoed).	20
Figuur 15: Kan in geglazuurd aardewerk (foto: Leentje Linders, agentschap Onroerend Erfgoed).	20

9.6 CONSERVATIERAPPORT

Niet van toepassing.

9.7 RESULTATEN VAN AARDKUNDIGE EN NATUURWETENSCHAPPELIJKE ANALYSES (RUWE DATA)

Niet van toepassing.

10 BIBLIOGRAFIE

BUYLE M. & BERGHMANS A. 2013: 'Internationale stijl' in Mechelen. Ontdekking, conservatie en onderzoek van de muurschilderingen van rond 1400 in de toren van de Sint-Janskerk, *Relicta. Archeologie, Monumenten en Landschapsonderzoek in Vlaanderen* 10, 129-208.

DEBONNE V. 2013: Nieuwe inzichten in de bouwgeschiedenis van de Sint-Janskerk in Mechelen, *Relicta. Archeologie, Monumenten en Landschapsonderzoek in Vlaanderen* 10, 229-238.

MEYLEMANS E., COUSSERIER K. 2018: *Een toevalsvondst in de Sint-Janskerk in Mechelen. Archeologierapport van een archeologische toevalsvondst*, Brussel.

VAN DOORSLAER G. 1940: *Kerk van de HH. Jan Baptist en Jan Evangelist te Mechelen*, Turnhout, 1940.

